

Nationalismen i Tyskland

Europa havde siden Wienerkongressen været domineret af konservative kræfter, og i spidsen for dem stod den østrigske kejser, den russiske zar og den preussiske konge. Disse konservative kræfter blev stærkt udfordret af liberale og ikke mindst nationale bevægelser.

For Europa blev den nationale vækkelse i Tyskland af afgørende betydning. I århundreder havde begrebet "tysk" betegnet en gruppe af nærtbeslægtede sprog, og "Tyskland" havde været et geografisk begreb. Men Tyskland havde ikke været en samlet stat som Frankrig, og den tyske "nation" havde aldrig som den franske været opfattet som et politisk fællesskab. Tyskland var siden middelalderen delt i en lang række uafhængige fyrstendømmer, og den "tyske nation" var desuden delt i en nordlig, protestantisk og en sydlig, katolsk del.

Omkring 1800 begyndte imidlertid en dyrkelse af tyskheden, som fik tag i brede lag i befolkningen, først og fremmest i borgerskabet. Det var en bevægelse, som blev anført af den uddannede elite, især af forfattere og historikere. Man studerede den tyske historie, tyske folkesagn og folkesange, og litteraturen blev patriotisk og følelsesmættet i den stil, man kalder nationalromantik. Man søgte efter en tysk "folkesjæl" i landskabet, arkitekturen og historien.

Napoleonskrigene overbeviste de intellektuelle om, at Tysklands splittelse var en ulykke. Fremmede magter – især Frankrig – havde udnyttet denne splittelse, så tyskere havde kæmpet mod tyskere.

16. Johann Gottlieb Fichte: 'Til den tyske nation', 1806

Den tyske filosof Johann Gottlieb Fichte var oprindeligt tilhænger af den franske revolution, men vendte sig senere mod Frankrig som følge af Napoleons besættelse af Tyskland. I 1806 skrev han en række 'opråb' til den tyske nation.

De, der taler samme sprog, er fra naturens hånd sluttet sammen af en mængde usynlige bånd, længe før nogen menneskelig kunst begynder. (...) De hører sammen og er af naturen et udeleligt hele. (...)

Således var den tyske nation tilstrækkeligt forenet med et fælles sprog og en fælles tænkemåde og tilstrækkeligt skarpt adskilt fra andre folk, placeret midt i Europa som en mur, der adskiller forskellige racer, og tilstrækkeligt talrigt og tappert til at forsvare sine grænser mod fremmede angreb. (...)

At det skulle vedblive at være sådan, passede ikke udenlandske magter. (...)

De fandt tysk tapperhed nyttig i udkæmpelsen af deres krige. (...) De søgte midler til at opnå dette, og udenlandsk snedighed vandt en let sejr over tysk troskyldighed og ærlighed. Det var fremmede magter, der først udnyttede den åndelige spaltning, der blev skabt af religiøs uenighed i Tyskland. (...) Jeg hævder, at fremmede magter udnyttede denne uenighed til at opdele Tysklands tætte enhed i kunstigt adskilte, opsplittede dele.

Johann Gottlieb Fichte: Reden an die deutsche Nation. 1806. Her efter Projekt Gutenberg-DE. gutenberg.spiegel.de.

Den nationale bevægelse undergravede det eksisterende statssystem, hvor arvelige tyske fyrster herskede over hver deres fyrstendømme, hvoraf enkelte var meget store (Preussen) og de fleste meget små. Bevægelsen var liberal. Den ønskede den politiske suverænitæt placeret hos folket – det tyske folk – og ville afskaffe de tyske fyrsters selvstændighed.

Den nationale og liberale bevægelse var ikke indskrænket til Tyskland. Den udfoldede sig også i bl.a. Italien, der ligesom Tyskland var opdelt i en række fyrstendømmer, i det østrigske kejserrige og det russiske zar-rige, der begge rummede mange nationaliteter. I Tyskland og Italien var nationalismen derfor samlende, mens den i Østrig og Rusland derimod var opløsende.

Nationalliberale revolutioner og Tysklands samling

Preussen samler Tyskland

Preussens sejr i den fransk-tyske krig 1870-71 banede vej for et forenet Tyskland. Litografiet fra 1870'erne giver udtryk for den franske opfattelse af freden i 1871. Ved bordet sidder den tyske kejser, Wilhelm d. 1., og hans kansler, Otto von Bismarck. Foran dem ligger den franske krigsskadeserstatning, mens tyske soldater i baggrunden er i gang med at sikre sig krigsbytte. Til højre ses symbolet på de ulykkelige franske provinser Alsace og Lorraine, som blev indlemmet i det tyske rige. Svævende i luften ses dog den bibelske 'skriften på væggen', der fortæller den formastelige hersker, at hans dage er talte, og at hans rige vil blive delt! Der Friede von Frankfurt am Main am 10. Mai, 1871. Litografi. © Deutsches Historisches Museum/ A. Psille

De tyske enhedsbestræbelser kronedes på længere sigt med held. Udover at de enkelte fyrster nødigt ville opgave deres suverænitæt, var vanskeligheden ved at få samlet Tyskland, at der herskede en stærk rivalisering mellem det protestantiske Preussen og det katolske kejserrige Østrig, som var den største og politisk dominerende tyske stat. Det østrigske kejserrige bestod imidlertid af mange nationaliteter, så det var vanskeligt at se, hvordan det var foreneligt med en samlet tysk nationalstat.

I 1866 kom det til krig mellem Preussen og Østrig om administrationen af de tidligere danske områder Slesvig og Holsten, en krig, som Preussen vandt. Dermed var Østrig sat ud af spillet om Tysklands samling. Få år efter – i 1870 – gik Preussen og dets allierede tyske stater i krig med Frankrig. Også her sejrede preusserne. Dermed var de to stormagter, der kunne have interesse i at modsætte sig en tysk samling under Preussens ledelse, sat ud af spillet, og den preussiske konge kunne i 1871 lade sig udråbe til kejser over et samlet Tyskland – uden Østrig. Det skete i det franske kongeslot i Versailles ved afslutningen af den fransk-tyske krig.

Nederlaget til Preussen svækkede selvfølgelig det østrigske kejserdømme. Der måtte gives indrømmelser til de liberale og nationale strømninger. I 1867 blev kejserriget delt i et østrigsk kejserrige og et ungarsk kongedømme med hver sin forfatning og hver sin lovgivende forsamling. Ungarerne opnåede således med 20 års forsinkelse det, de havde stræbt efter i 1848, men forblev dog i personalunion med Østrig.

Samlingen af de forskellige italienske fyrstendømmer til ét, samlet Italien fandt sted i 1861, og Italien blev et konstitutionelt monarki med en forholdsvis fri forfatning.

(...)